

Stockholm 2 januari 2014

Remissutlåtande avseende Vattenverksamhetsutredningens delbetänkande Ny tid ny prövning – förslag till ändrade vattenrättsliga regler (SOU 2013:69)

Sammanfattning

Väsentliga delar av landets äldsta industrialisering kan idag läsas utmed vattendragen och där finns tusentals dammar med lång historia och stora kulturhistoriska värden. Då dessa ofta saknar ägare med juridiskt och ekonomiskt kapital kan utredningsförslaget få stora negativa konsekvenser för landets vattenverksamhetsanknutna kulturarv.

Att miljöbegreppet innefattar även kulturmiljön framgår klart och tydligt i Miljöbalkens inledande bestämmelser samt av de svenska miljömålen och dess generationsmål. I arbetet med miljö kvalitetsmålet Levande sjöar och vattendrag deltog Riksantikvarieämbetet som en av tre myndigheter för att ta fram en nationell strategi för skydd av vattenanknutna natur- och kulturmiljöer. I delbetänkandet "Ny tid ny prövning" saknas däremot kulturmiljöaspekten helt. Det finns inga överväganden kring kulturmiljön, varken i förslagets utformning eller i konsekvensanalyserna. Kulturmiljöfrågorna saknar dessutom företrädare i utredningen. Att så entydigt sära naturmiljöfrågan från miljöbegreppet är anmärkningsvärt.

Svenska Industriminnesföreningen föreslår:

- Att hänsyn fullt ut tas till att kulturmiljön är en självklar del av det miljöbegrepp som omfattas av de nationella miljömålen.
- Att en konsekvensanalys görs av utredningsförslagets effekter på landets vattenverksamhetsanknutna kulturarv.
- Att Riksantikvarieämbetet inkluderas bland de nationella myndigheter som ska ta fram vägledande prioriteringsgrunder för vilka verksamheter och anläggningar som ska nyprövas.
- Att en kostnadsuppskattning görs för framtagande av kulturhistoriskt kunskapsunderlag för de dammar som kan beröras.
- Att resurser tillförs länsstyrelserna så att kulturhistoriskt inventeringsarbete och kunskapsuppbyggnad kan genomföras inom rimlig tid.
- Att finansieringen av åtgärder för att bevara de dammar som efter en kulturhistorisk värdering bedöms ha så stort kulturhistoriskt värde att de bör bevaras utreds.
- Att kulturmiljöperspektivet tas med i det fortsatta arbetet och företräds av flera experter och remissinstanser.

Kulturmiljöer längs våra vattendrag

Väsentliga delar av Sveriges industrialisering kan idag läsas utmed vattendragen. Där finns tusentals dammar med lång historia och stora kulturhistoriska värden. Vattenkraften har funnit användning vid kraftstationer och för direkt drift av olika produktionsanläggningar, såsom kvarnar, sågar och verkstäder. Vattenbyggnader har också använts för flottning och andra transporter. Dammar ingår ofta som integrerade delar i industriarvmiljöer. Många av landets över 1 400 arbetslivsmuseer åskådliggör denna historia med bevarade vattenkraftsdrivna anläggningar i drift. Vanligen ägs och drivs dessa anläggningar av föreningar eller stiftelser, som sköter dem med ideell arbetskraft och små medel. Här saknas både de ekonomiska resurser och den juridiska kompetens som krävs för att kunna driva frågor om nya tillstånd. Detsamma gäller ett mycket stort antal privatägda industriarvmiljöer vid vattendragen. Utredningens förslag skulle därför kunna innebära att en betydande del av landets kulturhistoriskt värdefulla dammar rivs och att därmed dammanknutna anläggningar med stort kulturhistoriskt värde förfaller eller blir obrukbara.

Kulturmiljöns roll i arbetet med att uppnå God Vattenstatus 2015

De statliga målen för kulturmiljön innebär bland annat att kulturarvet ska bevaras och försvaras. Att miljöbegreppet innefattar även kulturmiljön framgår klart och tydligt i Miljöbalkens inledande bestämmelser och av de svenska miljömålen och dess generationsmål.

I arbetet med miljö kvalitetsmålet Levande sjöar och vattendrag har kulturmiljön haft en självklar roll och Riksantikvarieämbetet deltog som en av tre myndigheter (tillsammans med Naturvårdsverket och Fiskeriverket) för att ta fram en nationell strategi för skydd av vattenanknutna natur- och kulturmiljöer. Detta är en roll som kulturmiljön helt förlorat i delbetänkandet "Ny tid ny prövning". Utredningen saknar kulturmiljöperspektiv både i förslagets utformning, i den konsekvensanalys som görs och genom vilka sektorer och myndigheter som berörs och ges en roll i utrednings- och remissarbetet. Att så entydigt sära naturmiljöfrågan från miljöbegreppet är anmärkningsvärt.

Utredningens förslag innebär att i princip alla vattenkraftanläggningar och dammar i landet kan åläggas att söka tillstånd enligt Miljöbalken. Kostnaden för en sådan ansökan varierar beroende på anläggningens storlek och handlar, enligt utredningen, om grovt räknat 200 - 1 000 kkr för mindre anläggningar (se vidare sid 335f). Till det kommer kostnader för anläggande av fiskvandringssväg, minimitappning etc. vilket kan innebära kostnader på flera miljoner kronor. Vi har svårt att se att ens någon av de kulturhistoriska anläggningar som kan beröras av utredningens förslag har ägare med tillräckliga ekonomiska och juridiska resurser att hantera dessa frågor. Svenska Industriminnesföreningen vill i detta avseende speciellt instämma i Walter Johanssons särskilda yttrande till utredningen:

"Att frånta dessa anläggningar deras tillstånd eller ge dem så stora pålagor att det inte är möjligt att driva dem vidare gör det framtida bevarandet svårt."

Svenska Industriminnesföreningen menar att kulturmiljön måste ges en självklar plats i den fortsatta hanteringen av frågan och föreslår:

- Att hänsyn fullt ut tas till att kulturmiljön är en självklar del av det miljöbegrepp som omfattas av de nationella miljömålen.
- Att en konsekvensanalys görs av utredningsförslagets effekter på landets vattenverksamhetsanknutna kulturarv.

- Att Riksantikvarieämbetet inkluderas bland de nationella myndigheter som ska ta fram vägledande prioriteringsgrunder för vilka verksamheter och anläggningar som ska ny-prövas.

Kunskapsunderlag saknas

Svenska Industriminnesföreningen instämmer inte i bedömningen att det generellt inte behövs mer underlag (sid 339). Tvärtom anser föreningen att kunskapsunderlaget vid bland annat länsstyrelserna om kulturmiljövärden vid det vattenanknutna industriarvet ofta är otillräckligt.

Enligt utredningen finns omkring 11 000 dammar i landet. Bland dessa märks exempelvis vattenbyggnader med medeltida anor, herrelösa dammar, övergivna anläggningar av omistligt kulturhistoriskt värde, småskalig industri med lång historia och hundratals av landets arbetslivsmuseer som direkt använder sig av vattenkraft och damm. Vi är många som länge arbetat för att fler av dessa historiska miljöer kan visas i drift. Svenska Industriminnesföreningen utser varje år Årets Industriminne. Bland de anläggningar som tagit emot utnämningen har flera vattenanknutna värden som nu kan hotas av utredningens förslag.

Många dammar kan ha ett lågt kulturhistoriskt värde och skulle därför kunna rivas till förmån för naturmiljön. Men för att kunna bedöma vilka som bör bevaras bland tusentals dammar, krävs ett omfattande kulturhistoriskt inventeringsarbete. En sådan kunskapsuppbyggnad utförs av länsstyrelserna på flera håll i landet men för detta arbete har mycket små, eller inga, extra medel tillskjutits och inventeringsarbetet går långsamt. Detta medför att beslut om kulturhistoriskt värde på dessa många tusen dammar inte kommer att kunna fattas snabbt och på korrekt kunskapsunderlag.

Svenska Industriminnesföreningen föreslår:

- Att en kostnadsuppskattning görs för framtagande av kulturhistoriskt kunskapsunderlag för de dammar som kan beröras.
- Att resurser tillförs länsstyrelsernas kulturmiljöfunktioner så att detta inventeringsarbete och denna kunskapsuppbyggnad kan genomföras inom rimlig tid.
- Att finansieringen av åtgärder för de dammar som efter en kulturhistorisk värdering bedöms vara av så stort kulturhistoriskt värde att de bör bevaras utreds.

Hantering av konflikten mellan natur- och kulturmiljö

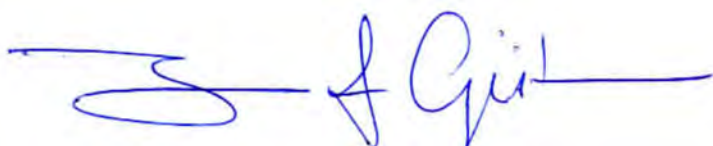
Miljökvalitetsmålet Levande sjöar och vattendrag innebär bland annat att: *”Sjöar och vattendrag ska vara ekologiskt hållbara och deras variationsrika livsmiljöer ska bevaras. Naturlig produktionsförmåga, biologisk mångfald, kulturmiljövärden samt landskapets ekologiska och vattenhushållande funktion ska bevaras, samtidigt som förutsättningar för friluftsliv värnas.”* I dessa delmål finns en inneboende konflikt mellan natur- och kulturmiljövärden – en konflikt som måste hanteras gemensamt och med ömsesidig respekt för respektive kunskapsområde.

Att dammar, som ibland har medeltida anor, numer ofta benämns ”vandringshinder” är en begreppsfriskjutning som visar vilket intresse som fått tolkningsföreträde. Detta ser vi som en stor risk när kulturmiljöfrågan ska värderas i förhållande till naturmiljön. Länsstyrelserna är remissinstanser för *Ny tid ny prövning*. Bland utredningens experter och övriga remissinstanser finns en god representation för naturmiljö och fiske medan ingen representerar kulturmiljö.

Vi menar att det är väsentligt att alla berörda sakområden ges tillfälle att yttra sig. Utgångspunkten måste vara att kombinera ett kulturhistoriskt bevarande och en fortsatt drift av vattenkraftsanläggningar med en god ekologisk status i vattendragen. Det finns många goda exempel på dialoger och kompromisser. Svenska Industriminnesföreningen menar att kulturmiljöfrågorna måste belysas och lyftas i utredningsmaterial och remissunderlag genom:

- Att kulturmiljöperspektivet tas med i det fortsatta arbetet och företräds av flera experter och remissinstanser.

För Svenska Industriminnesföreningen

Jan af Geijerstam, ordförande

Svenska Industriminnesföreningen
c/o Tekniska museet
Box 27842
115 93 Stockholm

Bilaga – Kort om Svenska Industriminnesföreningen

SIM (Svenska Industriminnesföreningen, bildad 1989) är en av de två organisationer i Sverige som på riksplanet samlar verksamma inom industriarvsfältet. Den andra är ArbetSam (Arbetslivsmuseernas Samarbetsråd, bildat 1998), som har sina medlemmar bland arbetslivsmuseerna och fokuserar på deras behov och verksamhet.

SIM är en organisation och ett nätverk för professionellt verksamma inom det industrihistoriska ämnesområdet med syfte att främja forsknings- och bevarandeinsatser inom fältet i Sverige. Föreningen samarbetar med andra föreningar och grupper inom området. SIM utser årligen Årets Industriminne i syfte att lyfta fram framgångsrika verksamheter över hela landet.

SIM bevakar frågor inom industriarvsfältet och är en remissinstans i industriarvsfrågor i Sverige. SIM är även Sverigerepresentant inom TICCIH (The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage).

Mer uppgifter om organisationen, samt kontaktuppgifter till styrelsen, finns på hemsidan:
www.sim.se